

РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТУ З ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ УЧНІВ

THE RESULTS OF AN EXPERIMENT ON FORMATION OF THE PROFESSIONAL AWARENESS OF FUTURE TEACHERS FOR THE ORGANIZATION OF THE INTER-CULTURAL EDUCATION OF STUDENTS

Стаття присвячена висвітленню та узагальненню результатів дослідно-експериментальної роботи з перевірки доцільності змісту та ефективності технології викладання авторського спецкурсу з інтеркультурної педагогіки, спрямованих на формування професійної готовності майбутніх вчителів до організації міжкультурної освіти учнів. Професійна готовність до організації міжкультурної освіти учнів розуміється в якості інтегральної характеристики особистості майбутніх учителів, зумовленої привласненням ними загальноєвропейських гуманістичних ціннісних орієнтацій фахівця-фасилітатора, опануванням морально-етичних ідеалів педагога як медіатора культур, набуттям фахової інтеркультурної педагогічної компетентності, розвитком відповідних складників педагогічної техніки. Вихідною настановою авторського спецкурсу з інтеркультурної педагогіки є положення про те, що міжкультурна освіта, будучи альтернативою традиційному монокультурному підходу, відтворюючи специфіку організації міжособистісної взаємодії суб'єктів багатокультурного освітнього середовища, здатна долати межі культурного монізму й етноцентризму шляхом пробудження в кожного громадянина ознак міжкультурної чутливості, толерантності й компетентності через визнання культурної варіативності й рівності всіх мов і культур, розвиток навичок міжкультурної комунікації у процесі опанування інтерактивними техніками діалогу культур.

Викладання спецкурсу з інтеркультурної педагогіки здійснювалося як перебіг трьох провідних етапів: орієнтаційно-ознайомчого, на якому студенти опанували категоріально-термінологічний і концептуальний апарат інтеркультурної педагогіки як теорії міжкультурної освіти учнів; конструктивно-діяльнського, на якому студенти розробляли індивідуально-творчі проекти із застосуванням інтерактивних технік міжкультурної взаємодії; рефлексивно-творчого, що сприяв професійно-педагогічному самовизначенню студентів як суб'єктів, організаторів, диспетчерів і менеджерів міжкультурної освіти учнів.

За результатами трьох діагностичних зрізів зафіксовано усталену тенденцію про більш стрімку позитивну динаміку формування професійної готовності майбутніх вчителів до організації міжкультурної освіти учнів, які навчалися на факультеті романно-германської філології (коефіцієнт сформованості 0,88), порівняно зі студентами Інституту соціальних наук (коефіцієнт сформованості 0,71) та біологічного факультету (коефіцієнт сформованості 0,60). Обчислення статистики критерію узгодженості Пірсона довело, що впровадження авторського спецкурсу з інтеркультурної педагогіки значно вплинуло на ефективність формування професійної готовності майбутніх вчителів до

організації міжкультурної освіти учнів незалежно від фахової спрямованості їхнього навчання.

Ключові слова: професійна готовність, майбутні вчителі, інтеркультурна педагогіка, міжкультурний підхід, медіатор культур, міжкультурна освіта учнів.

This article is dedicated to the elucidation and generalization of the results of an experimental research work related to verification of the validity of the contents and the effectiveness of the technology of teaching the Author's Special Study Course in the Inter-Cultural pedagogy, the latter being aimed at rendering formation of proficiency of future teachers in terms of organization by them of the inter-cultural education of students. The professional awareness for organization of the inter-cultural education of students is understood as an integral personal feature of future teachers which is determined by the fact of their acquisition of the general European humanistic values and trends pertinent to professionals-facilitators as well as mastering the moral-ethical standards of a pedagogue as being the cultural mediator, and also the acquisition of the professional-intercultural pedagogical competence, the development of the required pedagogical expertise.

Thus, the primary goal of the Author's Special Study Course in the inter-cultural pedagogy is a concept that the inter-cultural education, being an alternative to the traditional, the mono-cultural approach, whilst demonstrating the peculiarities of organization of the inter-personal interaction of the acting parties of the multi-cultural educational environment, is proved effective for lifting the barriers of the cultural "monism" and "ethnocentrism" by means of evoking with every citizen the features of inter-cultural awareness, tolerance and competence through the latter's recognition and acceptance of the cultural diversity and equality of all languages and cultures as well as through the development of the inter-cultural communicative skills in the process of mastering relevant interactive techniques which are believed to enable the cultural dialogue.

In fact, the said Special Study Course in the inter-cultural pedagogy has been conducted as a sequence of the 3 primary stages: the orientative-introductory one, during which students were mastering the terminology and concepts pertinent to the inter-cultural pedagogy as a theory of the inter-cultural education of students; the constructive one, during which the students were pursuing their individual interactive-creative projects by means of implementation of relevant interactive techniques of inter-cultural interaction; the reflexive-creative one, which has enabled the professional-pedagogical self-determination of students being the active participants, organizers, moderators and managers of the process of the inter-cultural education.

According to the results of the 3 diagnostic tests carried out, we have been able to ascertain a noticeable trend related to an ever rapid posi-

УДК 378.937

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/22-3.26>

Цокур О.С.,

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки
Одеського національного університету
імені І.І. Мечникова

tive dynamics in the formation of the professional awareness of future teachers for organization of the inter-cultural education of students who study at the Romanic-Germanic Faculty (the rate of formation detected is 0,88) as compared to the students of the Institute of Social Sciences (the rate of formation detected is 0,60). Thus, the computing of the statistical data by means of Pearson's criteria of compatibility has proven that the introduction of the Author's special study

course in the inter-cultural pedagogy has significantly impacted the effectiveness of formation of the professional awareness of future teachers for organization of the inter-cultural education of students irrespective of the professional specialization of their study majors.

Key words: professional awareness, future teachers, the inter-cultural pedagogy, the inter-cultural approach, acultural mediator, the inter-cultural education of students.

Постановка проблеми в загальному вигляді.

В умовах нових викликів розвитку глобалізованого світу, інтенсифікації міжкультурних зв'язків і значного розширення обсягів міжнародної міграції розбудова України як демократичної, правової та багатокультурної європейської держави передбачає не тільки консолідацію українського суспільства на принципах мирного співіснування різних етнічних, національних і соціальних груп, а й налагодження плідної співпраці їх представників із носіями інших мов і культур, відмінних образів мислення і способів життя. З огляду на це Україна, обравши своїм стратегічним курсом членство в європейській асоціації, а також наслідуючи найбільш позитивні доробки розвинених країн із формування нового інтеркультурного суспільства [3], підтвердила свої наміри щодо ініціювання, підтримки й упровадження стратегій міжкультурної освіти для всіх громадян.

Міжкультурна освіта, будучи альтернативою традиційному монокультурному підходу, відтворюючи специфіку організації міжособистісної взаємодії суб'єктів багатокультурного освітнього середовища представників рідної та інших культур, здатна долати межі культурного монізму й етноцентризму шляхом пробудження в кожного громадянина Європи ознак міжкультурної чутливості й толерантності на основі позитивного сприйняття культурних відмінностей, формування міжкультурної компетентності через визнання культурної варіативності й рівності всіх мов і культур, розвиток навичок міжкультурної комунікації у процесі опанування інтерактивних технік діалогу культур [6, с. 942].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як доводять наукові розвідки зарубіжних вчених [2; 3; 7], починаючи з середини минулого століття міжкультурна освіта еволюціонувала в європейських країнах від первинних механізмів асиміляції та сегрегації дітей мігрантів і біженців як осіб із культурними цінностями й освітніми потребами, відмінними від домінуючого етносу нової батьківщини, до різних концепцій їхньої соціокультурної інтеграції, як і всіх європейських громадян, у нове інтеркультурне суспільство. В розвинутих європейських країнах впровадження різних концепцій і стратегій міжкультурної освіти здійснюється за двома стратегіями: адміністративною та локальною, які призвели до інституалізації обов'язкового міжкуль-

турного складника змісту освітніх програм, починаючи з дошкільного виховання дітей і шкільного навчання учнів і закінчуючи тренінгами людей акмеологічного й похилого (третього й четвертого) віку, спрямованої на формування ключової компетентності європейців – мирно жити і співпрацювати [4].

Професійна підготовка майбутніх педагогів і вихователів, вчителів шкіл та університетських викладачів до міжкультурної освіти підростаючого покоління, студентства і дорослого населення посідає одне з найважливіших місць у структурі освітніх програм закладів вищої й післядипломної освіти Великої Британії, Греції, Італії, Іспанії, Німеччини, Франції [7]. Це відбувається завдяки пріоритету в державній освітній політиці зазначених країн провідних настанов міжкультурного підходу як найдоцільнішої філософсько-культурологічної парадигми організації освіти в умовах розвитку багатокультурного суспільства, яка сприяє рівному доступу всіх європейських громадян до освітніх ресурсів [4, с. 147].

Майбутні вчителі, опановуючи провідні стратегії, засоби та технології міжкультурної освіти підростаючого покоління вже під час університетської психолого-педагогічної підготовки [7, с. 190] стають не тільки ґрунтовно поінформованими, але й мотиваційно налаштованими й технологічно підготовленими до організації й управління процесами формування міжкультурної чутливості, міжкультурної толерантності й міжкультурної компетентності учнів. Це здійснюється шляхом виховання в учнів різного шкільного віку поваги до цінностей інших культур, зокрема через профілактику етно- й ксенофобії на основі прищеплення навичок міжкультурної взаємодії та співпраці осіб домінуючого етносу з учнями-мігрантами як представниками різних національностей, рас і культур, інших життєвих цінностей і конфесій [5].

На відміну від зарубіжного педагогічного досвіду підготовка майбутніх вчителів до міжкультурної освіти учнів у вітчизняних закладах вищої освіти не має усталеної тенденції й залишається не досить теоретично обґрунтованою й методично забезпеченою. Попри численну бібліографію більшість наукових досліджень українських вчених зосереджено на вивченні проблем підготовки майбутніх вчителів до міжкультурної комунікації та спілкування, формування в них міжкультурної компетентності.

Мета статті. Висвітлення та узагальнення результатів дослідно-експериментальної роботи з перевірки доцільності змісту й ефективності технології викладання авторського спецкурсу з інтеркультурної педагогіки, спрямованого на формування професійної готовності майбутніх вчителів до організації міжкультурної освіти учнів.

Виклад основного матеріалу. Дослідно-експериментальна робота з формування професійної готовності майбутніх вчителів до організації міжкультурної освіти учнів проводилася на студентах факультету романо-германської філології Інституту соціальних наук та біологічного факультету Одеського національного університету імені І.І. Мечникова протягом 2015-2019 років. Процес формування професійної готовності майбутніх вчителів до організації міжкультурної освіти учнів під час викладання авторського спецкурсу з інтеркультурної педагогіки здійснювався як перебіг трьох провідних етапів:

- орієнтаційно-ознайомчого, на якому студенти опановували категоріально-термінологічний і концептуальний апарат інтеркультурної педагогіки як теорії та історії розвитку міжкультурної освіти учнів;
- конструктивно-діяльнісного, на якому студенти розробляли плани-конспекти й сценарії, різноманітні індивідуально-творчі проекти заходів із міжкультурної освіти учнів, зокрема із застосуванням інтерактивних технік міжкультурної взаємодії;
- рефлексивно-творчого, який сприяв професійно-педагогічному самовизначенню студентів як суб'єктів, організаторів, диспетчерів і менеджерів міжкультурної освіти учнів на основі зіставлення власних доробок із організації процесів формування у них міжкультурної компетентності й толерантності з навчально-методичними напрацюваннями новаторів і майстрів педагогічної праці.

рантності з навчально-методичними напрацюваннями новаторів і майстрів педагогічної праці.

Професійна готовність до організації міжкультурної освіти учнів трактується як інтегральна характеристика особистості майбутніх вчителів, яка функціонує у складі чотирьох провідних компонентів: особистісного, мотиваційного, змістового, технологічного, вияв яких правомірно здійснювати за певними критеріями (гуманістичне спрямування, європейський імідж, фахова компетентність, педагогічна вправність) і показниками (миролюбність та емпатійність, полікультурність і міжкультурна толерантність, інтерпедагогічна та дидактико-методична компетентність, конструктивно-творчий та організаційно-комунікативний потенціал).

Враховуючи стратегію дослідно-експериментальної роботи, перший діагностичний зріз згідно навчальних планів професійно-педагогічної підготовки студентів було проведено на початку IV семестру навчання. Він ставив за мету отримання емпіричних даних щодо поінформованості досліджуваних у галузі теорії інтеркультурної педагогіки, зокрема в питаннях стратегій і технологій міжкультурної освіти учнів, розуміння її специфіки й способів здійснення під час викладання навчальних дисциплін, а також вияву інтересів та мотивацій щодо набуття ознак та професійно важливих якостей власної особистості як вчителя-фасилітатора й медіатора культур.

За даними першого (початкового) діагностичного зрізу у досліджуваних всіх груп інтенсивність вияву провідних аспектів професійної готовності до організації міжкультурної освіти учнів була дуже низькою (дані наведено в таблиці 1). Різ-

Таблиця 1

Результати діагностичних зрізів щодо інтенсивності вияву професійної готовності майбутніх вчителів до організації міжкультурної освіти учнів

Групи	Компоненти професійної готовності майбутніх учителів до організації міжкультурної освіти учнів				Коефіцієнт сформованості професійної готовності до організації міжкультурної освіти учнів
	Особистісний	Мотиваційний	Змістовий	Технологічний	
Результати першого (початкового) діагностичного зрізу					
ЕГ1	0,29	0,39	0,17	0,29	0,29
ЕГ2	0,30	0,38	0,18	0,32	0,3
ЕГ3	0,29	0,37	0,17	0,30	0,28
КГ	0,31	0,41	0,20	0,32	0,31
Результати другого (проміжного) діагностичного зрізу					
ЕГ1	0,55	0,51	0,32	0,34	0,43
ЕГ2	0,61	0,57	0,70	0,65	0,63
ЕГ3	0,71	0,78	0,79	0,82	0,78
КГ	0,39	0,45	0,39	0,37	0,40
Результати третього (заключного) діагностичного зрізу					
ЕГ1	0,63	0,65	0,54	0,58	0,60
ЕГ2	0,67	0,72	0,73	0,70	0,71
ЕГ3	0,91	0,89	0,84	0,88	0,88
КГ	0,46	0,51	0,42	0,41	0,45

ниця між коефіцієнтами її сформованості у студентів всіх груп була статистично не значущою і складала величину 0,02-0,03. Це означало, що до початку впровадження авторського спецкурсу з інтеркультурної педагогіки всі досліджувані перебували в однаковому стані щодо сформованості в них професійної готовності до організації міжкультурної освіти учнів.

Другий діагностичний зріз проводився по завершенні концептуально-теоретичного модулю авторського спецкурсу з інтеркультурної педагогіки у процесі проходження майбутніми вчителями навчально-ознайомчої педагогічної практики на початку VI семестру.

Протягом трьох тижнів досліджувані тренувалися у викладанні навчальних дисциплін, проводили пробні й залікові уроки й виховні заходи, під час яких експерти спостерігали за їх вправністю у використанні змісту, принципів, методів і засобів міжкультурної освіти учнів різного шкільного віку. Діагностиці підлягали зміст і способи дидактичного мислення, організаційно-педагогічних стратегій і дій, способи педагогічної взаємодії та комунікативної поведінки досліджуваних на кожному з чотирьох основних етапів їхньої педагогічної діяльності: власного дослідження чинників міжкультурної освіти; дидактичного проєктування змісту і сценаріїв уроків із застосуванням принципів і засобів міжкультурного підходу; педагогічного спілкування під час реалізації виховних заходів, використання міжкультурних ігор, вправ, діалогів; рефлексії реалізованих способів керування навчально-пізнавальною діяльністю учнів у процесі проведення навчальних занять і виховних заходів із міжкультурної освіти.

Третій (заключний) діагностичний зріз проводився після проходження досліджуваними дидактико-методичного практикуму, передбаченого програмою авторського спецкурсу з інтеркультурної педагогіки, тобто протягом другої (навчально-професійної) педагогічної практики на початку VIII семестру. Зазначений зріз було спрямовано на фіксування досягнутого рівня професійної готовності майбутніх вчителів до організації міжкультурної освіти учнів, які повинні бути здатними брати участь у наукових дискусіях із міжкультурної тематики; ефективно презентувати результати власних методичних розробок із запровадження засобів міжкультурного підходу, обґрунтовуючи власну викладацьку позицію; робити виклад матеріалів кроскультурних досліджень з огляду на специфіку учнівської аудиторії, її обізнаність із проблемою; використовувати відповідні інтерактивні засоби й техніки міжкультурної освіти.

Висновки. За результатами другого і третього діагностичних зрізів зафіксовано усталену тенденцію про більш стрімку позитивну динаміку формування професійної готовності майбутніх вчителів

до організації міжкультурної освіти учнів у третій експериментальній групі (факультет романо-германської філології). Зокрема, за величиною загального коефіцієнту (0,88) саме в цій експериментальній групі було отримано найбільш високі результати формування зазначеного феномена порівняно з проміжним (0,78) та початковим (0,31) діагностичними зрізами. Різниця була статистично суттєвою і складала 0,57.

Досить стрімкою виявилася динаміка формування професійної готовності майбутніх вчителів до організації міжкультурної освіти учнів, які навчалися у другій експериментальній групі (Інститут соціальних наук). За величиною загального коефіцієнту (0,70) у цій експериментальній групі було отримано досить високі результати щодо формування зазначеного феномену порівняно з проміжним (0,62) та початковим (0,32) зрізами. Різниця також була статистично значущою і складала величину 0,36. У першій експериментальній групі (біологічний факультет) спостерігалася позитивна, але стримана динаміка формування професійної готовності майбутніх вчителів до організації міжкультурної освіти учнів. Загальний коефіцієнт сформованості зазначеного феномена складав величину 0,58 порівняно з проміжним (0,43) і початковим (0,32) діагностичними зрізами. Різниця складала величину 0,26, що також було статистично значущим.

На відміну від експериментальних груп у контрольній групі (КГ), на контингенті якої не було впроваджено авторський спецкурс з інтеркультурної педагогіки, незважаючи на досить високі оцінки, отримані студентами досліджуваних факультетів при складанні іспиту з педагогіки та захисті педагогічних практик, не відбулося належної позитивної динаміки щодо формування в них професійної готовності майбутніх вчителів до організації міжкультурної освіти учнів. За загальним коефіцієнтом сформованості зазначеного феномена в контрольній групі зафіксовано на рівні величини 0,45 порівняно з проміжним (0,40) та початковим (0,34) діагностичними зрізами. Різниця у величинах коефіцієнтів, здобутих студентами контрольної групи, не була статистично значущою і складала величину 0,11.

Обчислення статистики критерію узгодженості Пірсона $T_E = 7,633 > T_{кр} = 5,991$ – критичного значення статистики χ^2 із двома ступенями свободи для рівня значимості $\alpha = 0,05$ засвідчило, що згідно з правилом прийняття рішення отримані результати дають достатні підстави для відхилення нульової гіпотези. Це означало, що впровадження авторського спецкурсу з інтеркультурної педагогіки значно вплинуло на ефективність формування професійної готовності майбутніх вчителів до організації міжкультурної освіти учнів незалежно від фахової спрямованості їхнього

навчання на факультеті романо-германської філології, в Інституті соціальних наук і біологічному факультеті.

Перспективи подальшого дослідження порушеної проблеми автор вбачає у конкретизації педагогічного репертуару майбутнього вчителя як медіатора культур та освітнього філософа в сфері організації шкільної міжкультурної освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Barmer L. Culture and Intercultural Communication in the Global workplace. *Jouranal of business communication*, 2018. № 11. P. 141–161.

2. Desch A. Pedagogik interkulturellen Lernens: Theorie und Praxis am Beispiel von internationalen Jugendbegegnungen. Marburg : Tectum Verlag, 2001. 136 s.

3. Intercultural competence for all: Preparation for living in a heterogeneous world. Pestalozzi Series. № 2. Strasbourg : Council of Europe Publishing, 2012.

URL: http://www.coe.int/t/dg4/education/pestalozzi/Source/Documentation/Pestalozzi2_EN.pdf.

4. Kinast E.-U. Interkulturelles Training. *Handbuch Interkulturelle Kommunikation und Kooperation. Bd1: Grundlagen und Praxisfelder*. Guttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 2005. S. 181–203.

5. Podkovuroff N. The inter-cultural education in France: description of the stages of its development. *Sustainable development under the conditions of European integration : collective monograph I* ed. D. Bele, L. Weis, N. Maher. Ljubljana : Ljubljana School of Business, 2019. P. 940–949.

6. Santerini M. Intercultural competence teacher-training models: The Italian experience. *Educating Teachers for Diversity: Meeting the Challenge*. OECD, 2010. P. 185–201.

7. Sikorskaya I. Intercultural education policies across Europe as responses to cultural diversity (2006-2016). *Working Papers del Centro Studi Europei* – 2017. URL: http://elea.unisa.it/bitstream/handle/10556/2552/2017cse_wp_4sequence=1&isAllowed=y.